

KOGA BRIGA, KDO JE UMORIL DORO ŁANGE?

Pravi detektiv potrjuje,
da so TV-serije končno
odkrile film

Marcel Štefančič, jr.

Ob TV-seriji *Pravi detektiv* (True Detective, 2014, Cary Joji Fukunaga) so se mnogi spraševali: »Je to najboljša TV-serija vseh časov?« Nekateri so kar direktno trdili, da je. *Pravi detektiv* ni bil ne prva ne zadnja TV-serija, ki so jo zadnje čase razglasili za najboljšo TV-serijo vseh časov. Včeraj so bila to *Kriva pota*, predvčerajšnjim so bili to *Oglaševalci*, predpredvčerajšnjim je bil to *Imperij pregrehe*, še prej je bil to *Skrivnostni otok*. In tako dalje. Nemara bi bil res že čas, da revija *Sight & Sound* – ali pa kar sam *Ekran* – filmske kritike vseh medijev, barv, nacionalnosti in veroizpovedi pozove, naj glasujejo in izberejo najboljšo TV-serijo vseh časov, televizijskega *Državljana Kana*. Okej, televizijsko *Vrtoglavico*.

Da so *Pravega detektiva*, ki ga je režiral Cary Joji Fukunaga, napisal pa Nic Pizzolatto, tako napumpali, da so ga torej ovili v tak hype, pa vendarle preseneča. Gre namreč le za proceduralni triler o lovu na skrivnostnega serijskega morilca. Zakaj je videti bolj superioren, bolj suveren, pametnejši in veličastnejši od sorodnih trilerjev, ki jih vrtijo v kinu? Iz preprostega razloga: ker je serializiran.

Trilerji o lovu na skrivnostnega serijskega morilca, ki jih zadnja leta vrtijo v kinu, vedno razočarajo ali bolje rečeno – ne vedo, kako bi se končali. In prvo je povezano z drugim: razočarajo prav zato, ker ne vedo, kako bi se končali. Ti filmi imajo običajno silovito, intrigantno, inventivno, atraktivno premiso, tudi napletanje oz. zapletanje, ki sledi ekspoziciji, je še vedno povsem sprejemljivo, toda konec – sam razplet – je potem antiklimaks. Kar je logično: konec ne more tekrovati s premiso. Razplet ne more izpolniti pričakovanj, ki jih obljublja zaplet. Zaplet in baročno, epsko, pretenciozno zapletanje, ki mu sledi, pa vedno obljubljata Odgovor, Razkritje, Resnico, toda na koncu potem – namesto Odgovora, Razkritja, Resnice – dobimo le banalno identiteto morilca, manihejski obračun med dobrim in zlim. Za triler bi bilo najbolje, če se ne bi nikoli končal.

Toda tragedija trilerjev, ki jih vrtijo v kinu, je prav v tem, da se morajo po osemdesetih, devetdesetih ali stotih minutah končati. TV-seriji se ni treba končati po osemdesetih ali stotih minutah,

ampak lahko kar traja in traja, napleta in zapleta. V resnici se ji sploh ni treba končati – svoj konec lahko stalno odlaga, prelaga in premešča. Z razpletom tega, kar je zapletla, lahko čaka in odlašaja – kart ji ni treba razkriti. Po petih ali pa sedmih epizodah, ki jih končuje s cliffhangerji, je še vedno pametnejša, bolj superiorna, suverena in veličastnejša od filma, ki se je že davno končal. In kot dobro vemo, David Lynch serije *Twin Peaks* ni hotel končati. In ko jo je končal, so bili vsi razočarani – konec je bil antiklimaks. Serija, ki je epsko, grandiozno, pretenciozno, kozmično napletala in zapletala ter obljubljala Odgovor, se je končala z generičnim in povsem banalnim razkritjem morilca, kakršnega ste videli že v stotih filmih.

TV-serije pa imajo še eno veliko prednost pred filmi: kritiki, recenzenti, blogerji in feni s svojimi ocenami – slavospevi, pumpanji ipd. – ne počakajo do konca (do razkritja kart), ampak serijo ocenijo in napihnejo že kar takoj, po prvi, uvodni epizodi. Jasno, druga in tretja epizoda potem njihovo visoko, himnično oceno le potrdira in upravičita. Kar je logično – serija je še vedno sredi napletanja in zapletanja. Še vedno je na začetku – pri obljubi. Kart še vedno ni pokazala. Pokaže jih šele, ko vsi že napišejo svoje ocene in ko je do konca še nekaj mesecev ali pa nekaj let. **Predstavljajte si, da bi filmski kritiki s projekcije tega ali onega trilerja sproti tvitali, da bi torej filme ocenjevali vsakih nekaj minut – zapleti mnogih trilerjev bi dobili odlične ocene. Pet zvezdic! Fantastično! Napeto! Genialno! Komaj čakam nadaljevanje!** Ja, še celo *Jack Reacher* ima fantastičen, intriganten, genialen zaplet. *Salt* tudi. In predstavljajte si, da bi potem pri teh tvitih – pri teh vmesnih ocenah – tudi ostalo. Recenzent TV-serije je kot filmski kritik, ki je videl le začetek filma.

Jaime Lannister (Nikolaj Coster-Waldau) v *Igri prestolov* izgubi desno roko. In Matt Zoller Seitz (*New York Magazine*) opozarja, da serija tega potem ne pozabi – Lannistera mučijo travme in depresije, kakršne mučijo človeka, ki izgubi roko. Kar je tipično za sodobne serije, pravi Seitz, junake, ki bi lahko leta in leta ostali lepi, čisti in kompletni, popačijo, skazijo in pokvečijo (v serijah *Živi mrtveci*, *Oglaševalci*, *Kriva*

pota, *Talenti v belem*, *Zdravnikova vest* in *Almost Human* izgublajo roke, noge, očesa ipd.), obenem pa njihovih posttravmatičnih stresov, posledic teh pohabljenj, ne zavržejo, odpravijo ali pa olepšajo. Ne, v naslednji epizodi jim ne zraste nova roka ali nova noga.

Nekoč je bilo ravno nasprotno: če je bil junak na koncu epizode – recimo v kakem revolverškem dvoboju – ranjen, v naslednji epizodi o njegovi rani ni bilo več ne duha ne sluha. O fizičnih in psihičnih posledicah, ki jih pusti rana, tudi ne. Kot da se je vmes zgodil čudež. Ne, ni se zgodil – le epizode je bilo konec. In začela se je nova. Še *Urgenca*, pa je debitirala leta 1994 (in se potem vlekla 15 sezon), ni vedela, kaj naj počne z vsemi tistimi ranami (recimo z dr. Romanom, ki je v helikopterski nesreči izgubil roko). Nove serije pa niso tako amnezicne – vseh teh »osebnih katastrof« ne spustijo iz rok, ampak pustijo, da te izgube junake spremenijo (tesnobni Tony Soprano, kralj *Sopranovih*, je stalno obiskoval terapevtko). Zavedajo se svojih zgodb, svojih zapletanj in napletanj, svojih šokov – in posledic svojih šokov. Ali kot pravi Seitz: »V sodobnih serijah je izguba realna in permanentna.«

In *Pravi detektiv* – »novi *Sopranovi*«, »nova *Skrivna naveza*« – je natanko tak: raste iz travme, ki je ne spusti iz rok, iz osebne katastrofe, ki je realna in permanentna, iz posttravmatičnega stresa obeh glavnih junakov, detektivov, ekscentričnega Martina Harta (Woody Harrelson) in mizantropskega Rusta Cohla (Matthew McConaughey), ki se jima je leta 2002 na neki točki velike preiskave – kihotskega lova na ritualnega serijskega morilca, nju-nega Zodijskega – zalomilo. Podobno kot se – med lovom na kanibalskega serijskega morilca, dr. Hannibala Lecttorja – zalomi FBI-jevemu forenziku Willu Grahamu (William Petersen) v Mannovem *Lovcu na ljudi*, posnetem po romanu Thomasa Harris.

Pravi detektiv je posnet skozi optiko posttravmatičnih mučenikov, saj nam zgodbo o lovu na serijskega morilca pripoveduje retrospektivno (2012 vs. 1995), zato je videti kot prisposoda sodobnih serij, ki spoštujejo in izkoriščajo psihične in fizične travme svojih junakov, toda ironija je v tem, da filmi to počnejo že dobro

stoletje. Filmi že ves čas rastejo prav iz travm, posneti so skozi oči posttravmatičnih stresov, uživajo v svojih šokih, a tudi v življenju po šoku, zavedajo se svojih zapletanj in napletanj.

Tu lahko zelo hitro pade mit o tem, da so sodobne serije boljše od filmov. So res boljše? Ne, le približale so se filmu. Ali boljše rečeno: končno so začele imitirati film. Končno so odkrile film. Končno so začele početi to, kar filmi počnejo že ves čas. Končno so videti kot filmi. Končno so prišle na raven filmov.

Brutalno nasilje, velike moralne dileme, psihološki realizem, patološke fantazije, pripovedna ambicija, politična zavest, sprevrženosti, mračni *hard-boiled* liki, poetični antijunaki s skrivnim dvojnimi življenjem, miksanje popa in eksistencializma, filozofski monologi, stavki o smrti, času, nesmislu, spominu in Bogu, nelinearna kronologija, literarne reference in aluzije, ezoterični simboli, lingvistični »ključki«, intelektualne igrice, šifrirani pomeni in mučeniški belci srednjega razreda, s katerimi tako brezmejno navdušujejo *Pravi detektiv* in druge sodobne serije (od *Sopranovih* do *Imperija pregrehe*, od *Dexterja* do *Domovine*, od *Skrivne naveze* do *Američanov*), so filmi ogledali do kosti.

S tem, da TV-serije imitirajo filme, ni nič narobe, toda to ni nič izjemnega. Filmi to stalno počnejo. In nihče ne zna filma tako dobro imitirati kot sam film. **Soglasje o tem, da so TV-serije boljše od filmov in da živimo v »zlati dobi televizije«, pa ne preseneča, kakor tudi ne preseneča, da imajo ljudje ob gledanju TV-serij občutek, da sedijo v kinu – nekako morajo upravičiti dejstvo, da so običajni pred računalnikom in da se jim ven, recimo v kinu, ne ljubi več.** Da je nekdo sporočil, da je *Pravi detektiv* edina TV-serija, ki bi si jo želel gledati v kinu, je logično.

Toda predstavljajte si, da bi ta osemurni lov na serijskega morilca gledali v kinu. Predstavljajte si ga kot film. Ni kaj, imeli bi kar nekaj pripomb. Najprej bi ugotovili, da je film precej razvlečen. Ko bi prevzel preveč sanjsko strukturo, bi rekli, da izgublja nit. Ob najavni špici bi postokali, da ste jo videli že v stotih filmih, le da pospremljene z drugimi štikli, ne pa s *Far From Any*

Road (via The Handsome Family). Jasno bi dali vedeti, da imate dovolj skrivnostnih serijskih morilcev, ki preiskovalcem pošiljajo šifrirana sporočila in ki svoje žrtve prelevijo v ritualne, okultne, baročne, transgresivne arty instalacije. Detektivoma, ki ju psihično zlomi lov na superiornega serijskega morilca, bi priporočili *Lovca na ljudi*. Opozorili bi, da so baterijska vstopanja v temne, zapuščene stavbe le blede sence baterijskih vstopanj v temne, zapuščene stavbe, s katerimi je postregel film *Sedem*. Njunjo morasto potovanje v srce teme – njun poganski križev pot – bi vas spomnilo na *Apokalipso danes*, kjer je bilo to boljše. Ko bi tuhtali, kaj od tega, kar pripovedujeta zjebanca, ki ne vzbujata ravno pretiranega zaupanja (se lahko tako zjebana, tako »metapsihotična« tipa res vsega tako dobro spomnita?), bi najprej pomislili na Verbalno Kinta (Kevin Spacey), ki si je v *Osumljenih petih* vso zgodbo izmislil. Ob njuni obsedenosti s truplom prve ženske, Dore Lange, bi dahnili: »Laura Palmer! *Twin Peaks!*« Ko bi arheološko izkopali vse literarne reference (Robert W. Chambers, Ambrose Bierce, Edgar Allen Poe, H.P. Lovecraft, Joseph Conrad, Fjodor Dostojevski, Biblija, Stephen King, Raymond Chandler, William Faulkner, Tom McGuane, Kurt Vonnegut, Cormac McCarthy, Albert Camus, Robert Musil, Herman Melville, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche ipd.), bi poudarili, da

je postmodernizem že davno mimo. Ko bi opazili, da v osmih urah ni niti enega močnega, substancialnega ženskega lika, bi se zgražali nad mačizmom, seksizmom, šovinizmom, fetišiziranjem ženske čistosti in legitimiranjem patriarhalnega statusa quo. Zgodba o dveh policistih, ki ju služba tako posrka, da nimata več »normalnega« družinskega življenja, in ki si stalno kaže-ta, kako zelo rada se imata (in kako ženske niti ne potrebujeta), bi se nam zdela preveč generična, navsezadnje, *buddy* podžanr je zdelan do smrti. Helikopterski posnetki gotske louisianske pokrajine ne bi naredili vtisa, ker je že tak kliše (in, hej, računalniki danes delajo čudeže). Ob tem, da v TV-seriji igrata filmska zvezdnika Matthew McConaughey in Woody Harrelson, ne bi omedleli, saj ju vidimo v vsakem drugem filmu. Golote ne bi niti omenjali, saj nas že dolgo ne »šokira« več, celo na televiziji ne (sploh pa, *Igra prestolov* je v primerjavi s *Pravim detektivom* videti kot pornič). Ob vseh tistih replikah – »*Ne spim, ampak sanjam*«, »*Nihče ni nič posebnega*«, »*Voham psihosfero*«, »*Smo bitja, ki po naravnih zakonih sploh ne bi smela obstajati*« – pa bi zlobno opozorili, da še nismo srečali policista, ki bi govoril tako.

Še posebno pa je vse navdušil 6-minutni konec četrte epizode, posnet v enem samem, kontinuiranem, neprekinjenem, logistično impresivnem kadru. Kar je

ironično: v filmih nas to ne impresionira več. *Pravi detektiv* skuša torej narediti vtis s tistim, kar nas v filmih pušča hladne. Vse to smo pač že videli – pri Hitchcocku (*Vrv*), Wellesu (*Dotik zla*), Scorseseju (*Dobri fantje*), De Palmi (*Kres ničevosti*) in Cuarónu (*Otroci človeštva*), Josh Becker pa je triler *Running Time* že davno (leta 1997) posnel v enem samem shotu. In zdaj naj bi bili impresionirani, ker to vidimo tudi v TV-serijah. Toda tudi v TV-serijah smo to že videli. Tako v *Dosjeh X* kot *Urgenci*. Sploh pa to zdaj, v času digitalne filmske tehnologije, niti ni več tak dosežek.

Pravi detektiv ni boljši od filmov. Je pa res, da je boljši od slabih in najslabših filmov, recimo od filmov, v katerih skrivnostnega serijskega morilca lovi kak Cuba Gooding Jr. ali pa Nicolas Cage. A po drugi strani: če bi bili ti filmi raztegnjeni v TV-serije, bi izgledali bolje, kot izgledajo zdaj, morda celo tako dobro kot *Pravi detektiv*.

Največji problem TV-serij je, da so serije. Tudi v kinu gledamo serije in feljtone – *Spidermane*, *Batmane*, *Može X*, *Potterje*, *Somrake* in tako dalje. Živimo v dobi sequelov in prequelov – in to nam gre na živce. Filmskih nadaljevanj ne trpimo več. Na živce nam gredo. Toda na televiziji nadaljevanja nikogar ne motijo. Logika na-

daljevanj, ki je v kinu ne prenašamo več, velja na televiziji za nekaj fascinantnega. Filmski kritik, ki se zgraža nad tem, da je bilo tretje nadaljevanje *Nevidnega zla* sploh posneto, mirno orgazmira ob sedmi sezoni *Igre prestolov*.

Toda tudi *Pravi detektiv* se mora po osmih epizodah končati. In konča se z antiklimaksom, kar priznava tudi Matt Zoller Seitz, sicer fen. To pomeni, da *Pravi detektiv* na koncu vendarle razočara. Ne ve, kako bi se končal. Ali bolje rečeno: končati se ne zna drugače kot najbolj generični trilerji o lovu na skrivnostnega serijskega morilca. »A to je to?« dahnete, ko zagledate paničnega Errola Childressa, nekrofilmskega slehernika, ki natepava svojo mentalno hendikepirano polsestro.

Epsko napihuješ ves tisti groteskni ruralni honky tonk, satanizem, dekadentno svetobolje, pulp nihilizem, bizarni atavizem, mentalni incest, metafizijsko blaznost, konspirologijo, kult smrti in arty puzzle, mahaš z referencami, ropotaš z vizijami, ustvarjaš nove mitologije in pokaš od cinizma, da bi bil na koncu povsem banalen in generičen? Manihejsko razkritje generičnega morilca ne odtehta – niti ne upraviči – vse tiste kompleksne metafizične ekspanzije v skrivnosti vesolja, nastanka sveta in grehov očetovstva.

Pravi detektiv ima podoben problem kot filmi: velikega Odgovora, ki ga obljublja, ne spravi skupaj. Zanj bi bilo bolje, če se ne bi končal. Prav res – koga briga, kdo je umoril Lauro Palmer? In ja, koga briga, kdo je umoril Doro Lange?

Je pa res, da so vsi ti filmi in serije, ki s konci ne morejo upravičiti svojih premis, videti kot kompulzivne prisposodbe naših življenj – človeška smrt je v primerjavi z življenjem, ki vedno toliko obljublja in ki je vedno videti tako intrigantno in nadarjeno kot premisa, res banalna. In generična.

